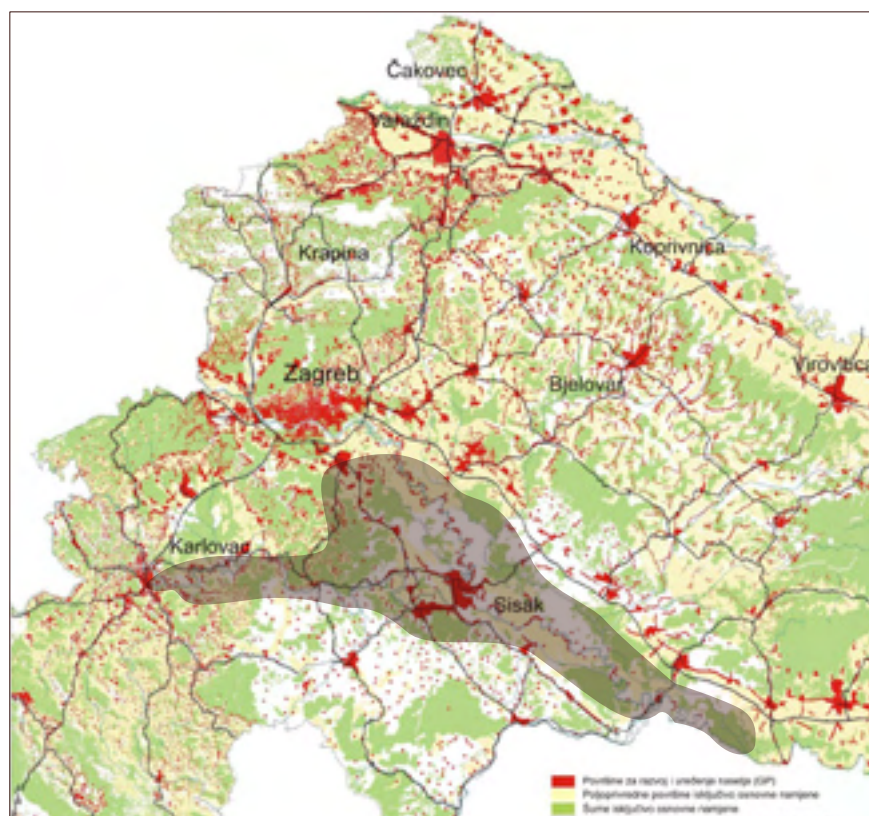

Tradicijska baština srednje Posavine

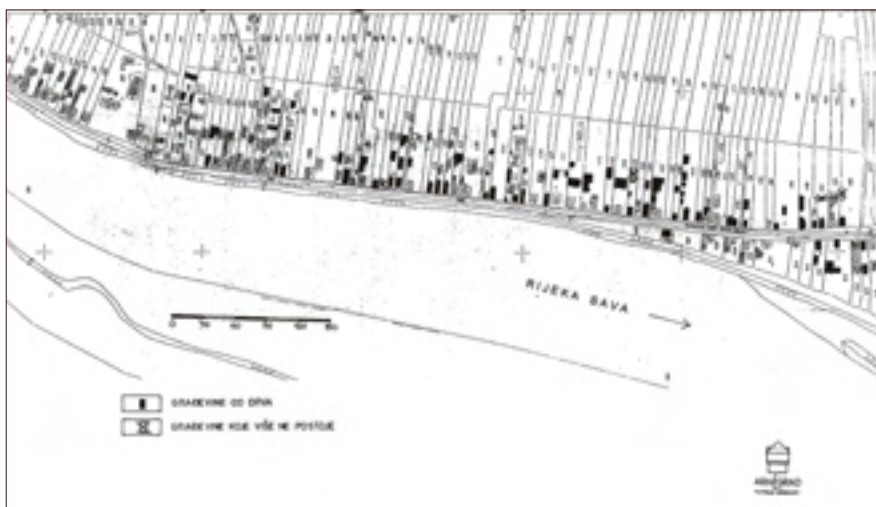
Posavska naselja

Srednja Posavina, nizinski poplavni kraj uz središnji tok rijeke Save, najveće je prirodno močvarno područje u ovom dijelu Europe. Vlažne hrastove šume i livade, te ruralna naselja osnovna su obilježja toga kraja. Mnoga naselja imaju dugi povijesni kontinuitet. U procesu naseljavanja stanovništvo je osiguravalo životni prostor krčenjem stoljetnih hrastovih šuma. Na karakter naselja i oblikovanje krajolika utjecali su mnogi čimbenici, uz ostalo, tradicionalno stočarenje u šumama i na zajedničkim pašnjacima i poljodjelstvo, koji su bili ekonomska podloga gospodarstva ovoga kraja.

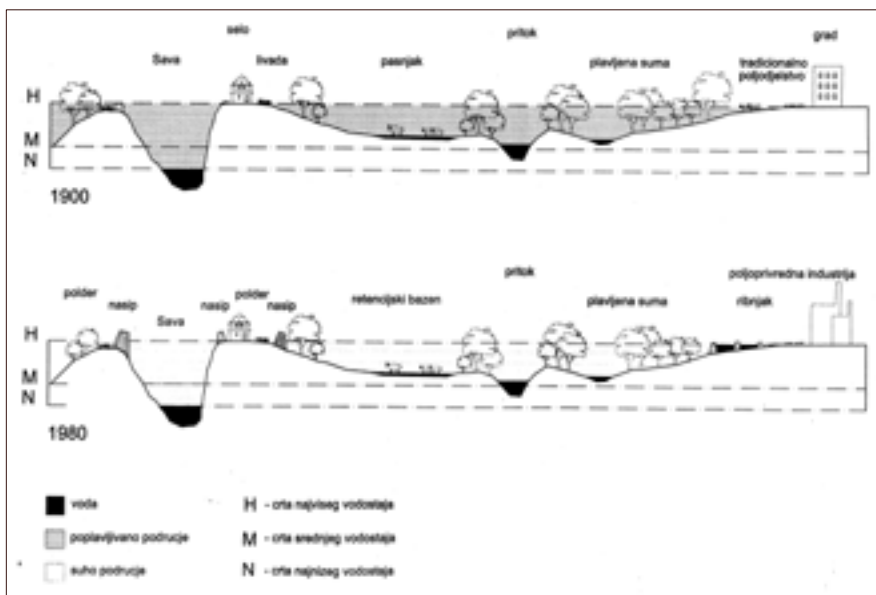
Posavska su naselja smještena na prirodnim uzvisinama, "gredama" iznad poplavnog područja rijeke Save, njezinih rukavaca i pritoka. Sva naselja prate liniju vodotoka, izdužena su oblika i, u pravilu, bez razvijene ulične mreže. Skladno su uklopljena u ravničarski krajolik i tek tu i tamo crkveni zvonik odaje njihov položaj. Pojedina naselja tijekom povijesti imaju funkciju upravnoga, gospodarskog ili vjerskog središta, na što upućuju sačuvane javne

Približna granica rasprostiranja posavske (i pokupske) tradicijske kuće u drvu (hrast lužnjak). Prikaz na izvodu iz Prostornog plana Ministarstva zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, Zavod za prostorno planiranje

Krapje – selo europske graditeljske baštine

Prikaz odnosa naselja prema niskim i visokim vodama Save i zaobalja

zgrade: crkve, župni dvorovi, škole, vatrogasni i zadružni domovi i dr.

Seoska je prometnica od davnina poveznica koja spaja pojedina naselja s upravnim središtima kraja. Uz tu su prometnicu jedna uz drugu formirane okućnice, a stare su drvene kuće većinom zabatom okrenute prema cesti i rijeci.

Regulacija Save, osiguranje plovidbe i zaštita od poplava provodi se od kraja 18. stoljeća pa sve do današnjih dana, što unosi promjene u prirodni, ali i kulturni krajolik područja.

Danas su posavskim selima izmijenjeni izgled i organizacija okućnice. Zbog stagnacije seoskog gospodarstva smanjuje se broj gospodarskih zgrada, stare drvene kuće propadaju, a tradicijsku gradnju potiskuju novi oblici po uzoru na gradske. No, unatoč osjetnoj stagnaciji i depopulaciji područja Posavine, sačuvan je još uvijek znatan broj karakterističnih posavskih, po mnogočemu jedinstvenih tradicijskih građevina.

Organizacija seoskoga gospodarstva

Organizacija parcela okućnice i način gradnje na ovom području (napose nakon proglašenja Vojne krajine) posljedica su raznih uredbi i propisa. Njima su određivani veličina, dužina, širina i organizacija seoske parcele, kućne čestice i okućnice, položaj stambene zgrade, raspored gospodarskih zgrada i dr. Obično se zemljišni posjed sastojao od kućne čestice s okućnicom, vrta, nekoliko oraničnih površina, te jedne ili više livada. Manji vrtovi cvijetnjaci u pravilu su smješteni ispred kuće.

Iza gospodarskih zgrada nastavljaju se voćnjaci, vrtovi, a zatim oranice.

Kuće su smještene uz susjednu među i često od ulice uvučene u dubinu kućnoga dvorišta. Na okućnici su uobičajene gospodarske zgrade. Ljetna kuhinja, „*kuvarna*“, zdenac ili krušna peć često se nalazi u prednjem djelu dvorišta, nasuprot kući. Štale, sjenici, kolnice, svinjci, kokošinjci i dr. smješteni su iza kuće.

Razvojem sela, organizacija seoske parcele doživljava znatne promjene. Parcele su diobama smanjivane, smanjio se i broj gospodarskih zgrada, a često je građeno i nekoliko kuća na istoj parceli. U većini posavskih sela još prevladavaju tradicijske drvene građevine.

Tradicijska kuća

Stambene su kuće (*hiža, iža, kuća na trem, čardak*) u Posavini prizemnice, pretežno katnice, različitih tlocrtnih dimenzija i rasporeda prostorija. Seoski su ih graditelji gradili horizontalnim slaganjem hrastovih planjki i njihovim spajanjem drvenim klinovima, *moždenjacima*. Ako su planjke bile kraće, povezivane su, *pobirane*, stupom *poberuhom* koji se vertikalno ulaže u temeljnu gredu, *pocek, podsjek* i vjenčanicu, *venčanicu, nadstenje*. Starije su kuće od tesanih planjki na uglovima spajanih u tzv. *hrvaški sjek (vez)*, dok su novije od piljenih planjki s uglovima na *nemški sjek (vez)*, ili pak na *frkani vez*. Izvorno su kuće podizane iznad tla na drvene, katkad kamene stupce „*bapke*“ radi zaštite od poplava, a njih poslije zamjenjuju stupovi

Potez kuća u Krapju

Obala Save

Karakteristične prizemnice

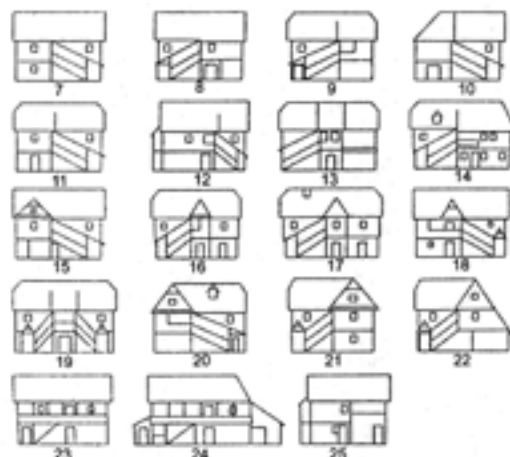
PRIZEMNICE

KUĆE SA ZATVORENIM GANJKOM

KUĆE S OTVORENIM GANJKOM

I 4

RASPROSTRANJENOST U NASELJIMA

1. ŽREME	14. SELIŠĆE SUNJSKO	22. GUŠĆE
2. KRAPJE	15. GREDA SUNJSKA	23. ŽREME
3. KRAPJE	16. SELIŠĆE SUNJSKO	24. GUŠĆE
4. KRAPJE	17. SUNJA	25. GREDA SUNJSKA
5. LETOVANIĆ	18. LETOVANIĆ,	26. GREDA SUNJSKA
6. GREDA SUNJSKA	GORNJE KOMAREVO,	LETOVANIĆ
7. SUNJA	HRASTELNICA	27. GREDA SUNJSKA, ŽREME
8. GUŠĆE	19. LETOVANIĆ, LEKENIK	SUNJA, KRATEČKO,
9. GUŠĆE, LETOVANIĆ	STARI FARKAŠIĆ	DESNO TREBARJEVO,
10. GREDA SUNJSKA	20. GUŠĆE, BOK PALANJEČKI	POLJANA LEKENIČKA
11. LETOVANIĆ	SUVOJ	28. LETOVANIĆ
12. GREDA SUNJSKA	21. GUŠĆE	29. GREDA SUNJSKA
13. GUŠĆE	HRASTELNICA	30. GREDA SUNJSKA

Osnovni tipovi tradicijskih kuća

od opeke, zatim i temelji u cijelosti građeni opekam.

U oblikovanju kuća glavna je značajka natkriven hodnik, trijem (*ganjek, gank*), koji se proteže uzduž dvorišnoga pročelja većine kuća, a služi za komunikaciju između unutar-njih prostorija i vanjskoga prostora. Trijem, obično s drvenim stupovima, prema vanjskom prostoru može biti sasvim otvoren, omeđen drvenom ogradom (poluzatvoren) ili sasvim zatvoren drvenom oplatom.

Kod prizemnica najčešća su dva tipa kuća: dvoprostorna ili, češće, troprostorna kuća, s ganjkom ili bez njega. Prema ulici je velika soba, *iža*, središnji je prostor kuhinja, a prema dvorištu je manja sobica, *ižica*. Neke prizemnice umjesto ganjka imaju natkriven ulaz (*pristašek, kapić*).

Katnice (*čardaci*) razlikuju se smještajem stubišta (*shod, shodić, sodić*), koje se nalaze unutar kuće ili uz njezinu uzdužnu vanjsku stijenku. Prema unutarnjoj organizaciji katnica moguće je izdvojiti tri tipa kuća: katnice s dva ili češće tri prostora u prizemlju i tzv. *sredinkom* sa stubištem na kat; katnice s vanjskim otvorenim ili poluzatvorenim stubištem, te katnice s više prostorija (*šuta*) u prizemlju dostupnih iz dugoga zatvorenoga hodnika u kojem je stubište na kat. Prizemlje je imalo pretežno gospodarsku funkciju, a kat je služio u stambene svrhe.

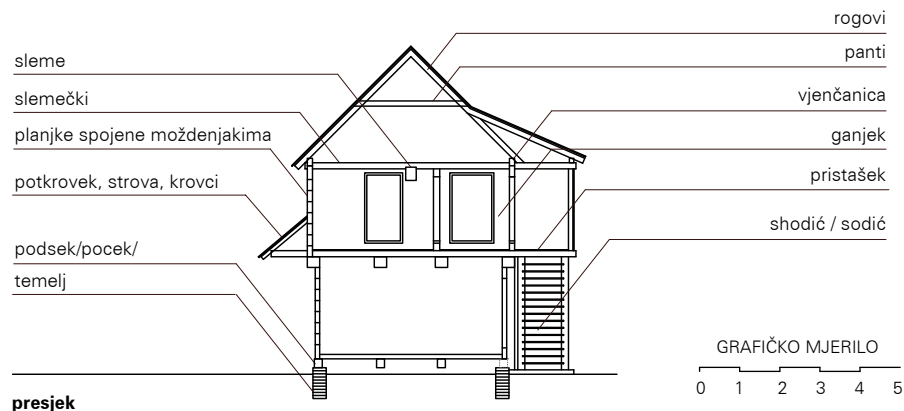
Raspored prostorija na katu kod svih je triju tipova katnica približno isti. Prednja je soba, *prva* ili *družinska iža*, glavna prostorija u kojoj se spavalo, blagovalo i družilo. U sredini je kuhinja, nekad s ognjištem, poslije zidanom peći, zatim sa željeznim štednjakom. Iza kuhinje je ostava (*ižica*), a na kraju zahod.

Krovišta su posavskih kuća dvostréšna, strmoga nagiba, starija često skošena ili poluskošena (*poculica, lastavica*) s jedne ili s obje strana zabata. Nekad su bila pokrivena slamom, zatim drvenim daščicama, a poslije biber-crijepom. Specifičnost je posavske kuće *krovec*, zaštitna streha između prizemlja i kata, koji ima funkciju zaštite drvenih stijenki od padalina.

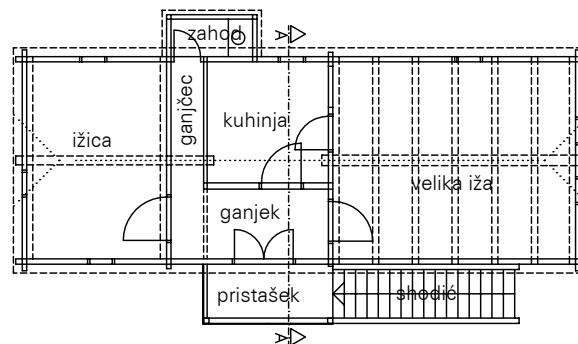
Stijenke su kuće iznutra *omazivane* mješavinom od ilovače i pljeve (*tlak*) uz prethodno *šiblanje* vrbovim ili ljeskovim prućem (*šibre*). Glinena je žbuka bojena vapnom.

Podovi su daščani s nabijenim zemljanim slojem radi toplinske zaštite.

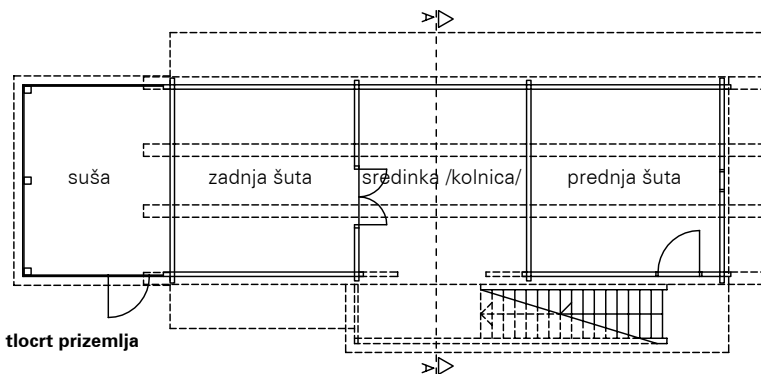
Posavske se kuće odlikuju i vrsnim umjetničkim oblikovanjem, koje se napose očituje u ukrasima izvedenima rezbarenjem *na proboj* ili izrezima bojenima pravilnim ili stiliziranim geometrijskim motivima. Ukrasi najčešće uljepšavaju trijemove, zabate, grede *vjenčanice* na uličnoj strani kuće, okvire oko prozora i glavnu uzdužnu gredu *tram*.

presjek

tlocrt kata

tlocrt prizemlja

Nazivi prostorija kuće i dijelova građevine

Detalji u tradicijskom graditeljstvu.